

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 335; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 644, 671, 676-677; Selâhattin Gürer, *Âşık Yunus Emre'nin Bestelenmiş Şiirleri*, İstanbul 1961, s. 32; Şengel, *İlâhîler*, IV, 57; Töre, *İlâhîler*, V, 176-178; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Akbatu), IV/3, s. 56; Ahmet Hatipoğlu, *Besteleriyle Yunus Emre İlâhîleri*, Ankara 1993, s. 73; Nazif Velikâhyaoğlu, *Sümbüliyye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi*, İstanbul 1999, s. 229-231; Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Yünüs'ün Bestelenmiş İlâhîleri Nerede ve Nasıl Okunurdu?", *TY*, V/319 (1966), s. 132; Gültekin Oransay, "Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileycileri", *ACİ İlâhiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, III (1977), s. 184; Öztuna, *BTMA*, I, 465; Ömer Tuğrul İnançer, "Sünbülilik (Zikir Usulü ve Musiki)", *DBİst.A*, VII, 113.

NURİ ÖZCAN

KUTBÜDDİN AYBEG

(bk. AYBEG, Kutbüddin).

KUTBÜDDİN BAHTİYÂR

(قطب الدين بختيار)

Hâce Kutbüddin Bahtiyâr b. Kemâleddin Ahmed b. Mûsâ el-Üşî el-Kâ'kî (ö. 633/1235)

Çiştîyye tarikatına mensup
Ferganalı mutasavvif.

569 (1174) yılında (veya 582'de [1186]) bugün Kırgızistan'ın Fergana bölgesinde bulunan Üş şehrinde doğdu. Babası İmam Ca'fer es-Sâdik soyundan bir seyyiddir. On sekiz aylık iken babasını kaybeden Kutbüddin annesi tarafından yetiştirildi. İhtiyaç duyduğu zaman seccadesinin altından peksimet çıkardığı veya kızlarına çeyiz hazırlamak amacıyla yardım için kendisine başvuran fakir ailelere verilmek üzere seccadesinin altından çıkardığı peksimetler altın haline geldiğinden "Kâ'ki" (peksimetçi) diye anılmış ve bu nisbeyle tanınmıştır.

Menkıbeye göre beş yaşına geldiğinde onu mektebe Hızır götürmüş, bunu farkeden hocası, "Çocuk, ne kadar bahtiyar-sın ki seni buraya Hızır getirdi" demiş, bundan sonra Bahtiyâr onun adı olmuştur. Bahtiyâr dinî ilimleri bu mektepte Ebû Hafs el-Üşî adlı hocadan öğrendi. Ayrıca tasavvufla da ilgilenmeye başladı. Bu maksatla seyahate çıktı. *Delîlü'l-ârifin* adlı eserinde anlattığına göre Bağdat'ta Ebû'l-Leys es-Semerkindî Camii'nde Çiştîyye tarikatının piri Hâce Muînüddin Hasan el-Çiştî'ye intisap etti, tarikat hırka-

sını ondan giydi. Bağdat'ta iken Evhadüd-dîn-i Kırmânî ve 'Avârîfü'l-mâ'ârif müellifi Şehâbeddin es-Sühreverdi gibi mutasavvıfların sohbetlerinde bulundu. Bahtiyâr'ın müşhidine Üş'ta veya İsfahan'da intisap ettiğine dair rivayetler de vardır.

Şeyhi Muînüddin Hasan el-Çiştî'nin Hindistan'a dönüp tarikatın merkezi Ecmîr'e yerleşmesi üzerine Bahtiyâr da Hindistan'a gitmeye karar verdi. Yolculuğu sırasında Mültan'a uğradığında dönemin önemli sûfîlerinden Bahâeddin Zekeriyâ ile görüştü. Daha sonra müridi ve halifesi olan ve Genc-i Şeker diye de anılan Ferîdüddin Mes'ûd ile ilk defa burada tanıştı. Bahtiyâr Mültan'da iken Moğollar Hindistan'ı istilâya başlamış, Tuluy Noyan kumandasındaki bir ordu 1224'te Mültan'ı kuşatmıştı. Bütün imkânlarıyla kırk gün boyunca şehri savunan Mültan hâkimi Nâsîrüddin Kabâce'nin Şeyh Bahtiyâr'dan şehrin kurtulması için dua etmesini rica ettiği, şeyhin dua ettikten sonra Nâsîrüddin Kabâce'ye bir ok vererek düşmanların üzerine atmasını istediği, ertesi gün Moğol askerlerinin kuşatmayı kaldırdıkları, bu olayın ardından Bahtiyâr'ın Mültan halkı ve Nâsîrüddin Kabâce nezdindeki itibarının arttığı kaydedilmektedir.

Daha sonra Mültan'dan ayrılp Delhi'ye giden Kutbüddin burada Sultan Şemseddin İltutmış'ın güvenini kazandı. Sultan kendisini şeyhülislâmlik makamına getirmeyi teklif ettiyse de o kabul etmedi ve şeyhülislâmlığa Necmeddin es-Suğrâ tayin edildi. Kutbüddin, kendisini çekemeyen ve varlığından rahatsız olan şeyhülislâmı arası açılınca müşhidine bir mektup gönderip Ecmîr'e gitmek için izin istedi. Muînüddin el-Çiştî ona Delhi'de kalmasını, yakında kendisinin oraya geleceğini bildirdi. Şeyhülislâm Necmeddin es-Suğrâ bir süre sonra Delhi'ye gelen Muînüddin'e bağlılığını bildirdi ve Bahtiyâr'ı kendisine şikâyet edip onu Delhi'den uzaklaştırmasını rica etti. Bunun üzerine Muînüddin, Bahtiyâr ile birlikte Ecmîr'e dönmeye karar verdi. Fakat Sultan İltutmış ve halk Kutbüddin Bahtiyâr'ın Delhi'de kalması için şeyhe ricada bulundu. Şeyh de Kutbüddin'e burada kalmasını söyleyerek kendisi Ecmîr'e döndü. Bahtiyâr Delhi'de kaldığı süre içinde sultandan ve halktan büyük itibar gördü. Ganj nehrinin büyük kolu Cemne kıyası yakınlarındaki Kılığhari'ye yerleşmeye karar verdi. Mürid ve dostları da onun ardından buraya gelip yerleştiler. Şeyhinin hasta olduğunu

haber alınca Ecmîr'e gidip onu ziyaret etti. Şeyh Muînüddin, Kutbüddin Bahtiyâr Delhi'ye döndükten yirmi gün sonra vefat etti. Çok geçmeden dervişleriyle birlikte semâ yaparken, "Teslim kılıcıyla öldürülenlere gaybdan her an bir başka can vardır" anlamına gelen bir beyti işitince kendinden geçtiği ve bir daha kendisine gelemediği kaydedilen Kutbüddin'in bu olaydan dört gün sonra (14 Rebûlevvel 633 / 27 Kasım 1235) vefat ettiği belirtilmektedir.

Kutbüddin Bahtiyâr, eski Delhi'de Havz-ı Şemsî ile Kutub Minâr arasındaki Mihrevli'de toprağa verilmiş, daha sonra kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Annesi ve kız kardeşi de bu türbede medfundur. Yüzyıllar boyunca Delhili müslümanlar tarafından ziyaret edilen türbesinin ziyaretçisi giderek azalmış ve bakımsız kalan türbe harap olmuştur. Hint-İslâm mimarisinin şaheserlerinden biri olan Kutub Minâr'ın bu adı, yapımını başlatan Kutbüddin Aybeg'den değil yakınında defnedilen Kutbüddin Bahtiyâr'dan aldığı kaydedilmektedir.

Çiştîyye tarikatının önemli şahsiyetlerinden olan Kutbüddin Bahtiyâr Hindistan'daki tasavvufî hayat üzerinde etkili olmuştur. Müşhidi Muînüddin el-Çiştî'ye dair *Delîlü'l-ârifin* (*Melfûzât-ı Muînüddin Çiştî*, Kanpûr 1306/1889, Leknev 1868, 1890) adlı bir menâkıbnâme kaleme aldığı söylenen Kutbüddin Bahtiyâr'ın Farsça şiirleri de bulunmaktadır. Halifesi Ferîdüddin Mes'ûd onun hakkında *Fevâ'idü's-Sâlikîn* (*Melfûzât-ı Hâce Kutbüddin Bahtiyâr*, Lahor, ts.) adıyla bir menâkıbnâme kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kutbüddin Bahtiyâr, *Delîlü'l-ârifin*, Lahor 1952; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî* (nşr. Abdülhay Habîbî), Kâbil 1342 hş., I, 419-420; İbn Battûta, *Voyages*, III, 154; Ali Şîr Nevâî, *Nesâyimü'l-mahabbe min şemâiyini'l-fütüvve* (haz. Kemal Eraslan), İstanbul 1979, s. 325-326, 340; Firişte, *Târîh-i Firişte*, Nivalkişor 1323, II, 378-383; Abdülhak ed-Dihlevî, *Ahbarü'l-ahyâr*, Delhi 1270, s. 29; Dârâ Sükûh, *Sefinetü'l-evliyâ*, Nivalkişor 1872, s. 94; Rızâ Kulu Han Hidâyet, *Tezkire-i Riyâzü'l-ârifin*, Tahrân 1305 hş., s. 125; Gulâm Server Lâhûrî, *Hâzinetü'l-âşfiyâ*, Leknev 1872, I, 267-276; Muhammed Hüseyin Muradâbâdî, *Envârü'l-ârifin*, Leknev 1876, I, 342-348; Safâ, *Edebîyyât*, III, 175, 1318; V, 1620, 1756; Hâlik Ahmed Nizâmî, *Târîh-i Meşâyih-i Çiştî*, Delhi 1953, s. 150; Muhammed İkrâm, *Âb-ı Keşer*, Lahor 1960, s. 239; A. Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, Carolina 1975, s. 346; Gulâm Ali Âryâ, *Çiştîyye der Hind ve Pâkistân*, Tahrân 1365 hş., s. 105-232; G. Bowering, "Kutb al-Din Bakhtiyâr Kâki", *EI*² (Ing.), V, 546-547.

ENVER KONUKÇU